

**QORAQALPOQ ETNOMADANIYATI ASOSIDA ESTETIK TARBIYA MASALASINING
MAHALLIY OLIMLAR TOMONIDAN ILMIY TADQIQ QILINISHI**

Bekbosinov Dinmuxammadidin Abillaevich – *assistent o'qituvchi*

dinmuhammed296@gmail.com

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

**ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОБЛЕМЫ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ НА ОСНОВЕ
КАРАКАЛПАКСКОЙ ЭТНОКУЛЬТУРЫ МЕСТНЫМИ УЧЁНЫМИ**

Бекбосинов Динмухамматдин Абыллаевич – *ассистент преподаватель*

Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза

**RESEARCH OF THE ISSUE OF AESTHETIC EDUCATION
BASED ON KARAKALPAK ETHNOCULTURE BY LOCAL SCHOLARS**

Bekbosinov Dinmuxammadidin Abillaevich – *assistant teacher*

Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz

Tayanch so'zlar: etnomadaniyat, estetik tarbiya, Qoraqalpoq xalq madaniyati, xalq og'zaki ijodi, milliy san'at, ma'naviy tarbiya, pedagogik yondashuv.

Rezyume. Mazkur maqolada Qoraqalpoq etnomadaniyati asosida estetik tarbiya masalasining mahalliy olimlar tomonidan ilmiy jihatdan asoslanishi tahlil etiladi. Tadqiqotda Qoraqalpoq xalqining og'zaki ijodi, milliy san'ati, urf-odatlar va madaniy merosining estetik tarbiyadagi o'rni yoritilib, ularning yosh avlod ma'naviy-estetik rivojlanishiga ta'siri ochib berilgan. Shuningdek, maqolada etnomadaniy qadriyatlarni ta'lim-tarbiya jarayoniga integratsiya qilishning pedagogik ahamiyati asoslab berilib, ushbu masalaning davlat miqyosida olib borilayotgan ma'naviy-ma'rifiy siyosat bilan uzviy bog'liqligi ko'rsatib beriladi. Tadqiqot natijalari estetik tarbiyani milliy madaniyat asosida takomillashtirish zaruratini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi.

Ключевые слова: этнокультура, эстетическое воспитание, каракалпакская народная культура, устное народное творчество, национальное искусство, духовное воспитание, педагогический подход.

Резюме. В статье анализируется научное обоснование проблемы эстетического воспитания на основе каракалпакской этнокультуры в трудах отечественных ученых. Рассматривается воспитательный потенциал устного народного творчества, национального искусства, традиций и культурного наследия каракалпакского народа в формировании эстетического сознания и художественного мышления подрастающего поколения. Обосновывается педагогическая значимость интеграции этнокультурных ценностей в образовательный процесс, а также раскрывается взаимосвязь эстетического воспитания с государственной духовно-просветительской политикой. Полученные выводы подтверждают необходимость совершенствования системы эстетического воспитания на основе национальной культуры.

Key words: ethnoculture, aesthetic education, Karakalpak folk culture, oral folk art, national art, spiritual education, pedagogical approach.

Summary. This article analyzes the scientific foundations of aesthetic education based on Karakalpak ethnoculture as explored in the works of local scholars. The study highlights the educational potential of folk oral creativity, national art, traditions, and cultural heritage of the Karakalpak people in fostering aesthetic awareness and artistic thinking among the younger generation. The pedagogical significance of integrating ethnocultural values into the educational process is substantiated, and the close relationship between aesthetic education and state spiritual and educational policies is emphasized. The findings confirm the necessity of improving aesthetic education through the systematic application of national cultural heritage.

Kirish. Globallashuv jarayonlari kuchayib borayotgan hozirgi davrda yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalash, ularda estetik did, badiiy tafakkur va madaniy ongni shakllantirish ta'lim-tarbiya tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, xalqning tarixiy-madaniy merosi, etnomadaniy qadriyatlari va milliy san'ati asosida estetik tarbiyani amalga oshirish yoshlarning ma'naviy kamolotida muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, Qoraqalpoq xalqining boy etnomadaniy merosi estetik tarbiyaning muhim manbai sifatida alohida ilmiy-pedagogik ahamiyatga ega.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev milliy madaniyat va ma'naviy merosning yoshlar tarbiyasidagi o'rni masalasiga alohida e'tibor qaratib, *"Biz yosh avlodni milliy madaniyatimiz, qadriyatlarimiz va tarixiy merosimiz asosida tarbiyalamas ekanmiz, barkamol shaxsni shakllantira olmaymiz"*, deb ta'kidlaydi [1]. Ushbu

fikr estetik tarbiyani xalqning etnomadaniy asoslariga tayangan holda tashkil etish zarurligini davlat siyosati darajasida belgilab beradi.

Qoraqalpoq etnomadaniyati tarkibiga xalq og'zaki ijodi, milliy musiqa va raqs san'ati, amaliy-bezak san'ati, urf-odatlar, marosimlar hamda xalq bayramlari kirib, ularning barchasi yuksak estetik va tarbiyaviy mazmunga ega. Mazkur madaniy qadriyatlar orqali yoshlarda go'zallikni idrok etish, badiiy obrazlarni anglash, milliy o'zlikni his qilish hamda estetik didni rivojlantirish imkoniyati kengayadi. Prezidentimizning *"Milliy madaniyatimizni rivojlantirish—bu xalqimizning ma'naviy poydevorini mustahkamlash demakdir"* degan g'oyasi ham aynan shu jihatlarni nazarda tutadi [2].

Asosiy qism. Etnomadaniyat biror xalqning kelib chiqishi, uning madaniyati, turmush tarzi, ma'naviy-ma'rifiy xususiyatlarini tarixiy jarayon (davr)larda ravnaq topib, hozirgi kunimizgacha rivojlanib kelayotgan ma'naviy

hamda madaniy merosini o'rganish jarayonlarini o'z ichiga oladi. Etnomadaniyat atamasi ikki iboradan tashkil topgan bo'lib: etno va madaniyat so'zlari qo'shilmasidir. Etno – yunoncha – elat, xalq demakdir va shu bilan birga, ma'lum bir elat yoki xalqqa bo'lgan ishora, ko'rsatuv.

Madaniyat – arabcha Madina (shahar, kent) so'zidan kelib chiqqan deyiladi [3]. Shahar ma'nosida kelgan madaniyat so'zining talqini kishilar hayotini ikki turdagi ko'rinishi, ya'ni ko'chmanchi-dashtu-sahrolarda yashovchi xalqlar hamda shaharda yashab, shaharga xos turmush tarzida yashovchi xalqlarga nisbatan ishlatilib kelingan.

Estetik tarbiya oldida estetik ongni shakllantirish dolzarb vazifa sifatida jamiyat a'zolarining madaniyatini yanada yuksaltirishga, estetik talab ehtiyojlar va qadriyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

B. Mustofoev o'zining ilmiy ishida O'zbekistonda XX asrning 80-90-yillari davomida maktab o'quvchi-yoshlarining badiiy ta'lim va estetik tarbiyasi muammolar va ularning echimiga doir pedagogika, estetika sohasi olimlaridan S.Fayzulina, S.K.Annamuratova, O.Musurmonova, H.Nurmatov, R.Xasanov tadqiqotlarida ta'lim-tarbiyaning ilmiypedagogik xamda estetik mohiyati ochilgan. Jumladan, professor S.X.Fayzulinaning "O'zbekiston o'quvchilari estetik tarbiyasi tizimining tarkib topishi va rivojlanishi (1987-1980yy), O'quvchi, talaba-yoshlar estetik tarbiyasi, muammolariga bag'ishlangan (F.Xalilov, F.To'rayev, T.Tursunov, A.Qo'shaev, B.Karomatova), musiqiy-estetik tarbiya sohasi bo'yicha (F.Jo'rayev, Q.Mamirov, M.Nabiyeva, D.Ro'ziyev, R.Qodirov) ilmiy-tadqiqot ishlarida o'z ifodasini topganligini keltirib ko'rsatadi [4].

Mahalliy pedagog va madaniyatshunos olimlarning tadqiqotlarida etnomadaniyat asosida tarbiya berish masalasi shaxs ma'naviy-estetik kamolotini ta'minlovchi muhim omil sifatida e'tirof etiladi. Jumladan, A.Avloniy milliy tarbiyani xalqning tarixiy tajribasi, madaniyati va san'ati bilan uzviy bog'liq holda olib borish zarurligini ta'kidlaydi. Olimning fikricha, san'at va estetik tarbiya yosh avlodning ma'naviy dunyosini boyituvchi asosiy vositalardan biridir [5].

Pedagog olim N. Sa'diyev milliy madaniyat va xalq ijodi namunalaridan ta'lim jarayonida foydalanish o'quvchilarda estetik did, badiiy tafakkur va ijodiy faollikni shakllantirishga xizmat qilishini ilmiy jihatdan asoslaydi [6]. U xalq og'zaki ijodini estetik tarbiyaning tabiiy manbai sifatida baholab, uning tarbiyaviy ta'sir kuchini alohida ko'rsatib o'tadi.

Milliy tarbiya pedagogikasida har tomonlama rivojlangan shaxsni voyaga yetkazish va uni estetik tarbiyalash masalasiga alohida e'tibor qaratilgan. Shaxsni estetik ruhda tarbiyalash, unda estetik boy dunyoqarashni shakllantirish g'oyasi ko'plab pedagog olimlar ijodi (N.S.Safarovning «O'zbek xalq pedagogikasida ilg'or tajriba va g'oyalar», Safo Ochilning «O'zbek xalq pedagogikasida ilg'or tajriba va g'oyalar», A.E.Izmaylovning – «Xalq pedagogikasi: O'rta Osiyo va Qozog'iston xalqlarining pedagogik qarashlari», G.D.Baubekova, G.X.Ibragimovalarning – «Pedagogik meros...» kabi asarlari)da o'z aksini topgan [7].

Mahalliy olimlar tomonidan olib borilgan ilmiy tadqiqotlarda Qoraqalpoq xalq san'ati va og'zaki ijodining

estetik tarbiyadagi o'rni pedagogik va madaniy nuqtayi nazardan asoslab berilgan. Xususan, qoraqalpoq xalqining badiiy tafakkuri, estetik qarashlari va an'anaviy san'ati yosh avlodni ma'naviy-axloqiy va estetik jihatdan tarbiyalashda muhim vosita sifatida talqin etiladi. Bu qarashlar Prezident tomonidan ilgari surilgan "yuksak ma'naviyatli va mustaqil fikrlovchi avlodni tarbiyalash" konsepsiyasi bilan mushtarakdir [8].

Shunday qilib, Qoraqalpoq etnomadaniyati asosida estetik tarbiya masalasining mahalliy olimlar tomonidan ilmiy asoslanishi bugungi ta'lim-tarbiya tizimi oldida turgan dolzarb vazifalarga mos keladi hamda davlatimizda olib borilayotgan ma'naviy-ma'rifiy islohotlarning muhim tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Qoraqalpoq etnomadaniyati asosida estetik tarbiyani amalga oshirish yosh avlodning ma'naviy-estetik rivojlanishida muhim pedagogik ahamiyatga ega. Xalqning tarixiy tajribasi, badiiy tafakkuri va madaniy qadriyatlari asosida shakllangan etnomadaniy meros estetik tarbiyaning mazmunini boyitibgina qolmay, uni milliy ong va o'zlikni anglash jarayoni bilan uzviy bog'laydi. Bu holat estetik tarbiyani faqat go'zallikni idrok etish bilan cheklab qo'ymasdan, balki shaxsning ma'naviy kamoloti, axloqiy qarashlari va ijtimoiy faolligini shakllantirishga xizmat qilishini ta'minlaydi.

Mahalliy olimlar tomonidan olib borilgan ilmiy tadqiqotlar tahlili Qoraqalpoq xalq san'ati, og'zaki ijodi va an'anaviy marosimlarining estetik tarbiyadagi imkoniyatlari yetarli darajada ilmiy asoslanganini ko'rsatadi. Ularning ilmiy qarashlarida etnomadaniyat estetik tarbiyaning samarali vositasi sifatida talqin etilib, yoshlarning badiiy didini rivojlantirish, go'zallikka nisbatan ongli munosabatni shakllantirish hamda milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashdagi o'rni alohida ta'kidlanadi. Bu yondashuvlar zamonaviy pedagogik talablarga mos kelishi bilan birga, milliy ta'lim modelining mazmunini boyitadi.

Shuningdek, tadqiqot davomida aniqlanishicha, etnomadaniy asosdagi estetik tarbiya ta'lim-tarbiya jarayoniga tizimli ravishda integratsiya etilganda yuqori samaradorlikka erishiladi. Xususan, dars va sinfdan tashqari mashg'ulotlarda xalq san'ati namunalari, og'zaki ijod materiallari va milliy marosim elementlaridan maqsadli foydalanish o'quvchilarning estetik faoliyatga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi hamda ularning ijodiy fikrlashini rivojlantiradi. Bu esa estetik tarbiyaning uzluksiz va barqaror bo'lishiga zamin yaratadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, Qoraqalpoq etnomadaniyati asosida estetik tarbiyani tashkil etish masalasi nafaqat ilmiy-nazariy, balki amaliy-pedagogik jihatdan ham dolzarb hisoblanadi. Ushbu yo'nalishda olib borilgan mahalliy olimlarning ilmiy izlanishlari davlatimizda yoshlar ma'naviyatini yuksaltirishga qaratilgan strategik maqsadlar bilan uyg'un bo'lib, ta'lim tizimida milliy madaniyatga tayangan estetik tarbiya modelini takomillashtirish zaruratini asoslab beradi. Kelgusida mazkur masala bo'yicha empirik tadqiqotlar ko'lamini kengaytirish hamda etnomadaniy komponentlarni ta'lim mazmuniga chuqurroq integratsiya qilish estetik tarbiya samaradorligini oshirishning muhim omili bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh. M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: «O‘zbekiston», 2021.
2. Mirziyoyev Sh. M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. – Toshkent: «O‘zbekiston», 2017.
3. Vatan tuyg‘usi. – Toshkent: «O‘zbekiston», 1996.
4. Mustafoev B. Estetik tarbiya metodikasi [Matn]: o‘quv qo‘llanma. – Buxoro: «Sadriddin Salim Buxoriy», 2023.
5. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: «O‘qituvchi», 1992.
6. Sa‘diyev N. Milliy tarbiya va estetik didni shakllantirish masalalari. – Toshkent: «Fan», 2015.
7. Куронов М. Миллий тарбия. Монография. – Toshkent: «Маънавият», 2007.
8. Qayipbergenov T. Qoraqalpoq xalq san’ati va estetik tafakkur. – Nukus: «Bilim», 2016.